

Zsengellér József (szerk.):

*A nagy zarándok végleg célhoz ért.
Tanulmányok Xeravits Géza emlékére
50. születésnapja alkalmából*

(BUDAPEST, MAGYAR HEBRAISZTIKAI TÁRSASÁG
– L'HARMATTAN KIADÓ, 2021)

Előttünk áll a *Studia Hebraica Hungarica* sorozat 7. kötete 278 számozott oldal terjedelemben. Tizenöt szerző tizenöt kiváló tanulmánya, valamint Xeravits Géza életút-ábrázolása, írásainak lenyűgöző lajstroma, személyes hangvétellű visszatekintések vagy akár rövid ókori szövegfordítások: mind-mind olyan írások, amelyek sorain keresztül nyilvánvaló a korán távozott tudós, kolléga, barát és embertárs iránt érzett szeretet, tisztelet és nagybecsülés. Ezek a különböző tematikájú írások olyan impozáns emlékművé állnak össze, amely méltó emléket állít Xeravits Gézának 50. (sajnálatos módon *post mortem*) születésnapja alkalmából.

A kötet címét mintegy magyarázza a Xeravits Géza életútját ismertető rész alábbi szakasza: „Tudományos munkásságának kiegészítéseként az Agra utazási iroda szervezésében zarándokutakat vezetett a Szentföldre, illetve Grúziába, Örményországba, Etiópiába. [...] Pápai tanár korában Nepálba látogatva eljutott a Himalájára is. Az elméletet a valóság jelenének és múltjának a személyes megismerésével ötvözte, így váltak felülmúlhatatlanul élvezetessé, szellemi zarándoklatokká előadásai, baráti beszélgetései is.” (xviii.)

A kötetben található tanulmányok felölelik a Héber Biblia, a korai zsidóság és deuterokanonikus irodalom, illetve a zsidóság és keresztyénség kapcsolatának számos részterületét, amelyek Xeravits Géza tudományos érdeklődésének is a középpontjában álltak, és nagyszerűen szemléltetik, hogyan lehet produktív módon továbbvinni tudományos örökségét.

A Héber Bibliáról (Ószövetségről) szóló szakaszt Karasszon István tanulmánya nyitja, amelynek címe már jelzi: a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy „Kik voltak a léviták?”, illetve, hogy mit tudhatunk meg a babiloni fogság előtti eredetükről. A szerző világosan tisztázza kutatási módszerét is: konkrét történelmi adatok hiányában a rendelkezésünkre álló szövegek indirekt utalásaira kell támaszkodni, és el kell tekinteni azoktól a feltételezésektől, amelyekről kiderült, hogy fogság utániak (mint az ároniták és a cádokiták vagy a papság és az áldozatbemutatók összekapcsolása). Írásában megelevenednek a fogság előtti Izrael papi csoportjai közötti konkurenciák, illetve körvonalazódik egy hosszú és komplex folyamat néhány mozzanata, amelyből úgy tűnik, hogy a Második Templom korára az eredetüket tekintve

talán a premonarchikus korig visszanyúló gyökerekkel rendelkező léviták „karrierje” felfele ível, és reájuk „még nagy jövő vár.”

Hodossy-Takács Előd *Víz, himnuszok, kognitív környezet és mindennapi tapasztalat* című írásában a víz mindennapi és rituális használatának felvázolását követően arra mutat rá releváns régészeti és bibliai szövegtani evidenciák alapján, hogy a víz himnuszokban történő megjelenésének szimbolikus értelmezésében a kánaáni örökség mellett milyen mértékben juthattak szóhoz az ókori Palesztina lakóinak mindennapi tapasztalatai (például: a semmiből felbukkanó villámárvizek), és a pusztító víz motívuma miképpen gyökerezhetett meg egy olyan kultúra irodalmában, amely nem büszkélkedhetett tengeri kapcsolatokkal és tapasztalatokkal.

Balla Ibolya tanulmánya *A teodicea Jób és barátai istenképében* címet viseli. Szerzője szerint „Jób könyve az isteni igazságossággal kapcsolatban az ókori izraeli gondolkodás néhány érdekes vonásába enged bepillantást, amikor azt egészen sajátosan ábrázolja”. Állítása szemléltetéseként összehasonlítja, majd szembeállítja Jób és barátai istenképét, illetve az abban gyökerező teodiceát. Kiemeli, hogy hibás istenképük folytán Jób barátai „a hit empátia nélküli védelmezőivé” váltak, Jób pedig beismeri, hogy olyasmiről szólt, amit nem érthet meg: Isten bölcsességéről, amely előtt Jób végül alázatosan meghajol.

Kustár Zoltán *Indulj el, Uram, nyugalmad helyére!* című írásában a 132. zsoltár exegézisét nyújtja, amely Sion-központúsága révén beilleszkedik a zarándokzsoltárok sorába, azonban „történelem-teológiai beállítottsága és teológia reflektáltsága alapján” ki is emelkedik közülük. Exegézisében kiemeli, hogy belső jellegzetességei, gondolatvilága alapján a 132. zsoltár a zarándokzsoltárok gyűjteményének i. e. IV. századi összeállítására előtt önállóan létezhetett, és valamikor a Krónikák könyvét kevéssel megelőző időben keletkezhetett. A királyság helyreállításával és a királyi házzal kapcsolatos elképzeléseket hozzáigazítja egy teokratikus perspektívához, hangsúlyozva, hogy a helyreállítást követően a Sionon trónoló Úré és ezzel együtt a papságé lesz a vezető szerep, a megígért jólétnek és biztonságnak pedig maga a „Felkent” lesz a „védjegye”.

A „Korai zsidóság és deuterocanonica” című szakaszt Adorjáni Zoltán tanulmánya nyitja, amelynek címe: *Amíg nem jön egy próféta...* Ebben a Makkabeusok első könyvének írásmagyarázati módszerét vizsgálja, a benne bemutatott történelemértelmezésen keresztül szemléltetve, hogyan erősödött meg és vált egyre tekintélyesebbé az írott hagyomány, valamint hogyan született meg és vált általánossá az a tipologikus exegézis, amelyet az Újszövetségben az evangélisták és apostolok már biztos kézzel alkalmaztak. Pecsuk Ottó *Jézus, Sirák fia könyve fordítási döntései* című írásában a Deuterokanonikus könyvek új, magyarázatokkal ellátott fordításának tervéről ír, amelyben Jézus, Sirák fia könyvét Bácskai Károly, Balla Ibolya és Németh Áron „lektoráltak, láttak el javításaikkal, fordítási javaslataikkal”, amelyeket a Szöveggondozó bizottság elfogadott és jóváhagyott. A lektorok által javasolt

változtatások részben stilisztikai problémákra vonatkoznak, azonban vannak olyanok is, amelyek „érdemi problémákat” orvosoltak. A tanulmány szerzője ugyanakkor megfogalmazza a fordítással kapcsolatos két hiányérzetét is, tudniillik, hogy a szöveg maga túl „forrásnyelv-ízű”, illetve, hogy nem érvényesül eléggé *Jézus, Sirák fia* könyvének héber szövege.

Fröhlich Ida *Eszkhatológia és peser* című tanulmányában a qumráni peser-irodalom eszkatologikus vonatkozású részeit vizsgálva rávilágít, hogy „a közösség szellemi hagyományának alakítói önmagukat tekinthették a prófétai hagyomány és funkciók letéteményesének, [...] a saját hatáskörüknek tekintették a korábbi próféciaák bonyolult rendszerrel történő helyes értelmezését, és ennek alapján a pozitív és negatív értelmezést, egyes csoportok felemelkedésének és a Hasmóneus-ház bukásának megindoklását” (124.).

Dávid Nóra *Apokalipszis és tér* című tanulmányában a modern térelméletek segítségével vizsgálja az 1Henok 26-30 összetett térrendszerének különböző szintjeit. Ez az elemzés segít a *Virrasztók* könyvében bemutatott földrajzi utazások és elemek szimbolikus, eszkatologikus vagy apokaliptikus jelentésének értelmezésében.

Buzási Gábor *Alexandriai Philón a Napról és az elidegeníthetetlen emberi méltóságról* című írásában Philón *De somniis* (Az álmokról) címet viselő munkája I,72-76.92-117 szakaszaihoz készített bevezetés, fordítás és magyarázat olvasható. A közreadott Philón-szöveg első egysége mintegy elvi alapvetésként szolgál a 2Móz 22,25-26 szakaszában olvasható „elzálogosított köpenyre” vonatkozó törvény értelmezéséhez, ugyanis azt hangsúlyozza, hogy a Nap, amelyről itt szó van, tulajdonképpen Istennek és az Ő fényének szimbóluma, amit csakis az értelem látása tud felfogni. A fordító kiváló értelmezése szerint Philón azáltal, hogy elveti az elemzett bibliai szakasz szó szerinti értelmezését, „a szegénységénél és a nyomornál is mélyrehatóbb igazságtalanságról” beszél, „amely az egyén belső integritását, lelkiismereti szabadságát és emberi méltóságát érinti”, és „az ember ettől való megfosztása az, amit a törvény itt Philón szerint megtilt” (144.).

A „Zsidóság és kereszténység” címet viselő szakaszt Zsengellér József tanulmánya nyitja meg, amelynek címe világosan körülhatárolja a vizsgálat tárgyát: *A Septuaginta és a Vulgata keletkezéstörténetének párhuzamai*. A szerző hangsúlyozza, hogy mindkét fordítás keletkezési hagyománya a homályos és szinte felderíthetetlen elemek mellett tartalmaz közös vonásokat is: ezek közel hozzák egymáshoz a két Szentírásfordítást, amelyek, jóllehet mindketten „átélték” az elvetettség és a felmagasztaltatás pillanatait is, mégis ihletett Szentírásként maradtak fent mind a mai napig. Kókai-Nagy Viktor tanulmányának címe: *Főpap Melkisédek rendje szerint*. Ebben a szerző a Zsidókhoz írt levél Melkisédek-képe mögött megjelenő hagyományokat térképezi föl, amelyeknek a levél szerzője egészen speciális krisztológiai tartalmat ad. Így kerül sorra az Ószövetségben, valamint az Újszövetség korában keletkezett zsidó iratokban (Pseudo-Eupolemos, Josephus, az Énok-hagyomány, Alexandriai Philón, Qumrán),

valamint maga a Zsidókhoz írt levél, amelynek szerzője sajátos módon kombinálta a zsidó hagyományban megjelenő elemeket saját keresztyén meggyőződésével, és mindezt eszkatológiai perspektívába állítva egészen új értelmezést adott Jézus halálának.

Ötvös Csaba *Arisztotelianus hagyomány és a semmiből teremtés* című írásában mintegy „lábjegyzeteket” fogalmaz meg a basilidési teremtéskonceptióhoz, bizonyítva, hogy az arisztotelészi filozófia használatára és elismertségére nem kellett a IV. századig várni, már az I-II. századokban is ismertté vált, mind a keresztyének, mind pedig az eretnekek előtt. Ennek szép példája a II. század első felében tevékenykedő Baszilidész, akinek teremtéskonceptióját (és annak legkorábbi cáfolatait) megismerve az arisztotelészi filozófiához is közelebb kerülhetünk.

Hanula Gergely *Úgy emberileg, mint morálisan* című tanulmánya Aranyaszájú Jánost (görög nevén Chrysostomost) úgy mutatja be, mint aki nagy hatású homíliái révén nem csupán igehirdető, hanem azáltal, hogy hallgatóit az emberek által nem befolyásolható örökkévalóság felé orientálja, és értelmezhetővé teszi a betegség vagy akár a halál nehéz kérdését, egyszersmind a lélek gyógyítója is. Heidl György *Augustinus (Szent Ágoston) Vallomásai* első könyvének új fordítását közli, amely egyidejűleg igyekszik Ágoston szövegét közelebb hozni a mai irodalmi magyar nyelvhez, és hűségesebbnek maradni az eredeti latin szöveghez is, és mindeközben fordítói megoldásai révén sikeresen megpróbálja feleleveníteni azt a szenvedélyességet, azokat az indulatokat, amelyek ott lehettek Hippo Regius püspökében, miközben papírra vetette vallomásait.

A kötet záró tanulmányának szerzője Koltai Kornélia, aki *Párhuzamos életutak* című írásában bemutatja az Utrechti Egyetem héber- és görögtanárának, Johannes Leusdennek Komáromi Csipkés Györgyhöz írott héber nyelvű üdvözlőversét. A tanulmány szerzője a verset betűhív átírásban és normalizált, pontozott (magánhangzókkal ellátott) változatban is közli, lefordítja, szöveg- és forráskritikai megjegyzésekkel látja el, valamint nyelvi, tartalmi, verstani, kontextuális és kapcsolati hálózat szempontjából is elemzi.

A kötet fentebb bemutatott tanulmányai, valamint a kötet elején található két szövegfordítás (*Szent Ágoston beszéde az elhunytak miatti szomorúságról* és néhány részlet a *Gilgamesből*), illetve a végén található *Kiadói utószó* és Xeravits-Bódis Krisztina *Gézáról* című emlékezése mind-mind gyönyörű példái a barátság, szeretet és nagyrabecsülés kifejezésének, illetve világosan kifejezik azt a tiszteletre méltó elköteleződést, hogy Xeravits Géza szellemi és tudományos örökségét ápolni és továbbvinni kell. Ezen túlmenően az emlékkötet szakmai szempontból is tanulságos és hasznos olvasmány, hiszen a benne található írások szerzői szakmai ismeretük legjavát nyújtva járják körül a vizsgálandó kérdéseket, és serkentik további kutatásokra az érdeklődő olvasót.

Papp György